

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 140.8+17.022]:929Гізель

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.1>

ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТАЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ У ТВОРЧОСТІ ІНОКЕНТІЯ ГІЗЕЛЯ

Василь Балух

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
філологічний факультет, кафедра філософії та культурології
вул. М. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна*

Стаття присвячена комплексному релігієзнавчо-філософському осмисленню провідних ідей релігійно-богословської думки кінця XVI – першої половини XVII ст., на формування якої докорінно вплинули відомі українські інтелектуали, серед яких особливо вирізняється постать богослова, філософа й історика Інокентія Гізеля (1600–1683).

Наслідуючи багатьох світочів тодішньої пори, й, зокрема славного Петра Могили, він став активним прибічником церковно-релігійного просвітництва й надзвичайно скрупульозно та в дусі модерної потридентської світоглядно-християнської парадигми підійшов до витлумачення проблеми сутності людської природи. Інокентій Гізель, використовуючи раціоналістичний підхід та схоластичний інструментарій, зумів чітко узагальнити та раціонально обґрунтувати християнське моральне вчення на засадах біблійного та пастирського богослов'я, християнської догматики й антропології.

Здійснений ґрунтовний аналіз змісту основних праць мислителя і, зокрема, трактату «Мир з Богом чоловіку», «Твір про всю філософію» та «Трактату про душу» забезпечує статті теоретичне та практичне значення, а надто ж в умовах сьогодення, коли українське суспільство ставить перед собою онтологічної ваги завдання – пошук надійних духовно-моральних і культурних джерел збереження власної національної релігійної та політичної ідентичності.

Головний дослідницький фокус звернено на історіософське трактування ідейно-ціннісних орієнтацій, науково-філософських і релігійно-богословських візій, конотацій та настанов, що увиразнюють концепції релігійної віри і моралі як фундаментальної основи християнської антропології та Гізелевого морального богослов'я й релігійно-філософської думки періоду раннього модерну.

Отже, основною ідеєю творчості Інокентія Гізеля була проблема людини та її морального вдосконалення, аналіз витоків людського гріха і типи цієї вади. Вирішуючи її, він закликав суспільство до активної суспільної діяльності, оскільки вважав працю основним сенсом людського життя, а досягнення земного щастя нерозривно пов'язував зі свободою і патріотизмом.

Ключові слова: Бог, Інокентій Гізель, релігійна віра, релігійна мораль, релігійно-богословська думка, морально-етичні цінності, гріх, спокута.

Постановка проблеми. Пошуком відповідей на одвічні релігійно-філософські питання, серед яких питання сенсу людського буття, призначення та сутності людини в цьому житті, якими повинні та можуть бути її стосунки з Творцем, які дії та вчинки наближають людину до божественного неодноразово займалися відомі українські інтелектуали середини XVII ст. Їхня пошукова діяльність проходила в час трансформації ціннісно-світоглядних орієнтацій з позицій емоційно-ірраціонального до раціоналістично-смыслебачення, притаманних мислителям провідних тогочасних християнських деномінацій

та європейських філософських шкіл, здійснюючи внесок у розвиток вітчизняної філософської школи. Серед таких вчених мужів вирізняються діячі Київської митрополії, котрі, отримавши від Петра Могили достатній інтелектуально-інституційний та матеріальний ресурс для оновлення Української церкви, стали успішно втілювати в життя започатковані ним реформаційні перетворення. Вимоги часу, в розумінні вищого церковного духовенства Києва, диктували потреби гармонізації відносин сакральної та світської сфер, а також необхідність нівелювати конфронтацію між представниками східної та західної церков, котрі тривалий час були роз'єднані у соціокультурному та духовному планах в силу панівних соціополітичних умов. Активним прибічником окресленого кола питань був архимандрит Києво-Печерської лаври Інокентій Гізель. У своїх інтелектуальних напрацюваннях він не лише підійшов до проблеми сутності людської природи, використовуючи раціоналістичний підхід та схоластичний інструментарій, а й зумів вперше раціонально обґрунтувати моральне вчення на засадах християнської догматики, що засвідчує його праці «Мир з Богом чоловіку», «Гвір про всю філософію», «Трактат про душу» тощо. В сучасну епоху, в умовах соціально-політичних реалій сьогодення, коли українське суспільство стоїть на порозі переосмислення моральних та етичних устоїв та ролі релігії і віри в повсякденному житті людини, недостатність наукового вивчення дослідження творчо-інтелектуальної спадщини І. Гізеля та його ідейно-ціннісних орієнтацій є важливим аспектом спеціальних наукових досліджень.

Аналіз джерел, останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатнє вивчення даної проблеми. Питання релігійної віри та морально-етичних норм у трактаті Інокентія Гізеля «Мир з Богом чоловіку» не стали предметом комплексного дослідження, проте низка науковців висвітлювали ті чи інші аспекти проблеми у своїх працях. Зокрема, важливу роль мали дослідження Ю. Рождественського [9], П. Кралюка [6], Л. Довгої [4], Н. Прядко [8] та інших, в яких проаналізовані моральні, етичні, філософські, богословські, теологічні норми трактату Інокентія Гізеля. Їхні праці відзначають глибинність і практичність поглядів мислителя для сучасності, а отже й необхідність їхнього подальшого вивчення та переосмислення.

Мега статті полягає у здійсненні спроби об'єктивного, всебічного і комплексного наукового аналізу ідейно-ціннісних орієнтацій архимандрита Києво-Печерської лаври І. Гізеля та їх практичного застосування в умовах російсько-української війни.

Метою обумовлено розв'язання таких дослідницьких завдань:

- витлумачити зміст і провідні ідеї релігійно-богословської думки кінця XVI – першої половини XVII ст.;
- обґрунтувати переваги застосування Інокентієм Гізелем раціоналістичного підходу та схоластичного інструментарію систематизації та обґрунтувати мислителем оригінального морально-етичного вчення, що стало фундаментальною основою для формування морального богослов'я як самостійної підсистеми в структурі релігійно-богословської та філософської думки в Україні періоду модерну;
- здійснити історіософську рефлексію ідейно-ціннісних орієнтацій, науково-філософських і релігійно-богословських візій, конотацій та настанов Інокентія Гізеля як християнського релігійного філософа та знакової постаті в українській церковній історії.

Методологію дослідження складають принципи об'єктивності, системності та історизму. Принцип наукової об'єктивності ґрунтується на пріоритетності використання історичних джерел, що дозволило автору дійти об'єктивних висновків. Принцип системності передбачав розгляд ідейно-ціннісних орієнтацій Інокентія Гізеля, як цілісної концепції.

Таким же важливий для розв'язання дослідницьких завдає є принцип історизму важливий, оскільки будь-які події, процеси, явища варто вивчати з урахуванням обставин і конкретної ситуації.

Застосування проблемно-хронологічного методу сприяло ґрунтовному аналізу історіографії, присвяченої передумовам творчості та інтелектуальній спадщині Інокентія Гізеля і, зокрема, в розрізі хронологічних періодів її розвитку й аспектних виявах, що знайшли критичне відображення в наявних дослідженнях. Використано також історико-синхронний та філософсько-діахронний методи. Синхронний метод забезпечив можливості вивчення паралелей та уможливив зіставлення подій, які відбувалися одночасно в різних місцевостях і накладали власний відбиток на формування релігійно-богословської думки та світоглядні-ціннісні візії мислителів доби модерну, до якої належить Інокентій Гізель.

Філософсько-діахронний метод полягав у вивченні певного явища в динаміці, або аналізі зміни періодів, етапів в історії певного регіону. Також застосовано загальнонаукові методи – логічного аналізу, синтезу, класифікації та узагальнення, індукції й дедукції.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання ціннісно-світоглядних позицій свідомості Гізеля, варто відзначити, що він використовував античну спадщину, твори Отців Церкви, середньовічних схоластів, представників неосхоластики, а також новочасних авторів. Що цікаво, Гізель одним із перших філософів Києво-Могилянської академії згадував про геліоцентричну теорію Коперника. Виходячи з тези про розумність світу, вважав, що істину можна знайти, розглядаючи наслідки Божої діяльності – «створеної природи». У цьому його погляди співзвучні з думками українських мислителів попередніх часів. Можна стверджувати, що у своїй філософії Гізель поєднував аристотелізм з ідеями християнського неоплатонізму. Так, «створена природа» трактувалася ним як сукупність ідеальних «сутностей-універсалий», своєрідних репрезентантів у світі вищого буття. «Універсалиям» відповідають існування їх аналогів у речах. Самостійне існування цих аналогів окремо від усіх речей він заперечував. Щодо інших ґносеологічних проблем, то, розглядаючи їх, філософ надавав великого значення чуттєвому досвіду. Однак справжнім джерелом істинного пізнання суто вважав інтелектуальну діяльність, яка гармонійно доповнюється моментами інтуїтивного осягнення. Так, в ході пізнання істинного буття, а також – розуміння сутностей речей матеріального світу, які Інокентій Гізель вважав компонентами вищої мети філософії, інтелект повинен був здобути від себе самого, позаяк вони (ці сутності) були його вмістом, знаходилися у ньому, а онтологічні аналоги цих понять містилися в речах навколишнього світу.

Одним із центральних дефініцій філософії Гізеля було поняття Бога. Мислитель трактував Його буття як необхідне і самодостатнє існування. Він – Той, чие буття, сутність та існування є тотожними. Бог – нематеріальний, безсмертний, досконалий, єдиний, всюдисущий, є вільною причиною. Ідею Платона про те, що Бог сам створив всі розумні душі і навчив їх наукам, але за гріхи скинув в тіло як у в'язницю, Гізель критикував. Він вважав, що розумна душа не виникає перш ніж вона з'єднається з тілом. По-друге, творіння закінчується чимось завершеним. Проте, якщо душі після творіння тяжіють до своєї матерії, – вони явно не досконалі і не завершені. По-третє, оскільки форма сама по собі призначається для матерії, вона не повинна створюватися до утворення матерії, в якій їй належить перебувати. Звідси Гізель робить висновок, що розумна душа не повинна створюватися до тіла. Другий висновок – душу створює безпосередньо Бог. Третій – душа є організуюча форма. Висновок четвертий полягав в тому, що розумна душа і ангели мають різний видовий початок. Усі розумні душі мають однакове відношення до формування тіл, але ангели цього позбавлені. Звідси витікає, що ангели створені раз і назавжди, а душі створюються і нині.

Такого роду доказ проводиться цілком у душі традицій філософії Аристотеля і схоластичної філософії Томи Аквінського. У такому ж душі Інокентій Гізель розглядав питання безсмертя розумної душі, процеси мислення і словесного виразу думки, суть волі і розумного прагнення. У традиціях аристотелізму Гізель доволі глибоко розглянув проблеми взаємозв'язку суті і існування.

Цікавим є підхід мислителя до визначення людської душі. Характеризуючи душу, як окреслюють окремі дослідники, Інокентій Гізель зазначав, що душа, як форма організованого тіла, є первісною для фізичного органічного тіла, яке має в собі можливість, що переде актуальному стану речей. Звідси робиться висновок, що відношення між душею і психічними процесами є по суті і відношення між реальною (об'єктивною) можливістю і дійсністю, або відношення між первинними матеріями і вторинними формами життєвими операціями, яке всупереч наявним на той час поглядам (в тому разі і Декарта), Інокентій Гізель розглядає в єдності. Дотримуючись положення про те, що душа міститься у всьому тілі, Інокентій Гізель вважає мозок субстратом душі, органом, який забезпечує єдність душі, потенцій і дій. Мозок, наполягає філософ, є центральним органом чуттєвого пізнання зовнішніх об'єктів, що виконує наступні функції: здатність відтворювати узагальнений (синтетичний) образ зовнішнього предмета, що чинить на даний момент вплив на органи чуттів. Вказана функція мозку отримує у роботі мислителя назву «спільного чуття» [9, с. 201–202].

У питанні характеристики віри Інокентій Гізель, ухилиючись відверто від тлумачення віри у теології, поділяє віру на «актуальну» або «звичну віру» (віру, що відповідає якимось інтересам чи прагненням людини, «вірять той, хто хоче вірити») і таку, яку можна перевірити. Попри те, що віра може слугувати джерелом багатьох помилок, вона являє собою вагоме суспільне значення, зокрема в разі прийняття людиною «моральної віри» як основи суспільного морального життя людини. При цьому за своєї необхідності віра наскільки велика, що навіть сам Бог нездатний примусити людину переконатися у судженні, в правдивості якого вона має певний сумнів. Прийняття людиною судження правдивості як очевидності означає водночас пізнання нею очевидності необхідного зв'язку між засновником і висновком, яка сама по собі силою примушує інтелект погодитися із ним незалежно від усякого наказу волі [9, с. 205].

Моральним ідеалом в світоглядній концепції Гізеля є сильна особистість, повновладний господар своєї долі та вчинків. Щоб відчувати себе впевненим у власних силах, автор радить багато читати, веселитися, радуватися життю, насолоджуватися благами, остерігатися нерозумного томління плоті. Він глибоко вірить у силу людського розуму й переконаний, що людина може сама, без сторонньої допомоги протистояти поганим вчинкам. У випадку, якщо людину переслідують гнів, бажання помститися та інші недобрі почуття, то навіть тоді в неї є сила не піддаватися їм – адже людина володіє розумом і волею [6, с. 249].

Інокентій Гізель, як освічена і талановита особа, не байдужий до всього, що відбувалося в світському і релігійному житті України, розуміючи складність і суперечність сучасної їй соціальної дійсності, на рівні філософських узагальнень особливу увагу звертає на значущість адекватного пізнання людиною місця власного існування і самого себе. Роздуми філософа над таємницями психіки привели до виділення ним п'яти потенцій людської душі, зокрема плотської і розумної. Знання про навколишній світ, навіть самі здійсненні, на переконання мислителя, мають меншу цінність, чим знання індивіда про самого себе. Самопізнання безмежне. Воно, з одного боку, є необхідною умовою пізнання світу, розкриття єдності мікро- і макрокосмосу, а з іншого – шляхом наближення людини до Бога, відшукання Бога

в людській душі. «...Бог є найвищою зі всієї суті і останньою метою» [1, с. 290] – цю ідею в різних варіаціях Інокентій Гізель послідовно проводить через всі свої роботи.

Як і гуманісти, Інокентій Гізель в своїй антропологічній концепції звеличує людину, її гідність і велич, відзначає можливість безмежної досконалості. Совість і розум людини є критеріями добра і зла, управляють людськими вчинками. Ідеалом для мислителя була сильна особа, утворена, вільна від церковних заборон і обмежень. Людський індивід (або особа) є, за Інокентієм Гізелем, субстанцією, відтак має суттєві особливості, спільні для всіх людей. З іншого боку, як субстанція, що має свою особливу природу, індивід має і відмінності від інших індивідів як субстанцій. Згідно з цим, сукупність властивостей, притаманних тільки одному індивіду, позначається терміном особистість, або особою, яка має відмінності одна від іншої. Сукупність ознак взагалі (ім'я, кров, історична епоха, батьківщина) становить індивідуальність. На противагу цьому, логічне визначення індивіда вбачається неможливим, так само як неможливо дати визначення поняття «буття», яке, за Інокентієм Гізелем, не має визначеного роду [9, с. 206].

Критикуючи моральну доктрину томізму, Інокентій Гізель послідовно відстоює ідею, що моральність людини у величезній мірі залежить від об'єму і глибини знань, які вона має. Щоб творити добро, необхідні знання, зокрема такі, які дозволяють розрізняти добро і зло. Він вказує на відносний характер цих проявів людської активності, а також на те, що кожен індивід отримує їх не від народження, а набуває на власному життєвому шляху [8, с. 37].

Не обходить Інокентій Гізель і проблему свободи, зокрема свободи волі. Він вважає, що про свободу можна говорити лише тоді, коли у людини існує можливість вибору варіантів поведінки. Один з аспектів свободи – сам факт здійснення певної дії або ж відмова, утримання від неї. І знову філософ підкреслює важливість розуму в отриманні людиною свободи і реалізації своїх можливостей і завдатків на практиці. «Свобода властива людині тому, що вона розумна» [1, с. 177]. Зворотною стороною свободи є відповідальність, яка теж неможлива без розуму.

Пише Інокентій Гізель і про такий дуже важливий прояв свободи, як свобода совісті. У період козацького бароко це питання стояло в числі перших, які вимагали практичного рішення. Протистояння католицизму і православ'я не тільки в теоретичному, а величезною мірою в практичному плані було вельми жорстким. Воно вимагало мобілізації всіх інтелектуальних, духовних і фізичних сил українського народу. Перемога православ'я закономірно асоціювалася з національним відродженням і звільненням від іноземного гніту. Вельми великою була ставка в цій боротьбі. Без сумніву, Інокентія Гізеля можна віднести до перших професійних українських філософів, які не тільки намагалися теоретично осмислити феномени свободи і совісті, але і добре розуміли надзвичайну важливість даних утворень у практичній життєдіяльності їх сучасників і українського суспільства загалом.

У своїх релігійно-філософських пошуках Інокентій Гізель не міг обійти увагою проблему людського щастя. Він стверджує, що кожна людина бажає щастя, але на шляху до нього він поводить як істота сліпа. Причин цьому багато: світове зло, далеко не завжди правомірне ототожнення сили («хто сильніший, той і кращий»), обмеженість знань, які отримуються на рівні чуттєвості; квапливість висновків і дій людей та ін. Не дивлячись на те, що дійсне щастя він пов'язує з пізнанням Бога, значне місце залишає і для щастя в буденному житті індивідів, підкреслюючи при цьому невіддільність цього стану людини від віри, моральних чеснот, відповідальності перед іншими людьми. Таким чином він ніби частково «знімає», долає «розірваність» світу і показує, що людина може бути щасливою і тоді, коли навколишнє середовище кардинально змінюється, коли руйнуються сталі стереотипи і цінності. Головне – залишатися самим собою і вірити, в щастя зокрема [4].

Ключовими моментами релігійно-філософського учення І. Гізеля виступають Бог, світ і людина. Співвідношення цих утворень в онтологічній, гносеологічній і моральній площинах складає змістовне поле пошуків теоретика. Велика частина його учення присвячена натурфілософії. Зрозуміло, що стрижнем всієї натурфілософської конструкції виступає Бог. Унікаючи антропоморфних визначень, мислитель характеризує цей феномен за допомогою термінів: «джерело», «корінь», «вільна причина», «безмежна досконалість» та ін. [5].

Інокентій Гізель має власне пояснення суперечливого характеру буття людини в світі. Суперечність ця, на його думку, значною мірою пов'язана з людською природою, конкретніше – з існуванням у кожного індивіда двох видів цінностей – простих, народжених біологічним тілом («земний хліб»), і вищих – тих, що обслуговують його духовну складову. Останні «повелеваються... або заповіддю Божою, або переказом церковним» [2]. Таке твердження максимально повно відповідає світоглядним установкам бароко. Оскільки вище і нижче («земне» і «небесне») існують в кожній людині, то саме вона повинна вирішувати, яким цінностям в той або інший момент свого життя віддавати перевагу. У цьому процесі важливу роль грають самообмеження і самоконтроль. Насолода земними благами – це одночасно позбавлення себе «солодощів небесних». Не обмежуючи людину в задоволенні матеріальних потреб, Інокентій Гізель пропагує культ аскетичної духовності. При цьому не можна обійти увагою той факт, що розкіш, краса, велич матеріального світу в бароко розглядаються як своєрідна еманация, відблиск краси раю в потойбічному світі. Тимчасова радість на землі – ніщо в порівнянні з радістю, яка чекає людину на небесах. Природно, лише за умови її високої моральності, порядності, відданості Богові, працьовитості в справах земних [3].

Отож, у **висновку** зазначимо, що в полі своїх ідейно-ціннісних орієнтацій та поглядів центральними проблемами для Інокентія Гізеля поставала проблема людини і її моралі. Філософ-богослов детально обґрунтовував ідеї гуманізму, закликав до активного суспільного життя, а вільна праця вважалася ним основним сенсом людського життя. Шляхи до досягнення земного щастя він пов'язував з ідеями патріотизму і свободи. Основним принципом, якому повинна підкорятися людина, є принцип загального блага. Мислитель розглядає людину як істоту, що перебуває в стані постійних змін, які є всеосяжними. Водночас він акцентує увагу і на змінах, які мають місце поза людиною, – в природі і суспільстві. Особливо це видно, коли він пише про витoki людського гріха і типи цієї вади, про звернення небесних сфер, гру стихій, мінливість рослинного і тваринного світів. Так, підкреслюючи важливість загального («загальне благо», суспільна мораль, релігійні і правові норми та ін.), Інокентій Гізель чітко демонструє, що він стояв на позиціях світського гуманізму та патріотизму. Він – щирий і послідовний борець: за свої переконання, цінності православної церкви, суспільну мораль, релігійну віру та українську державність.

Список використаної літератури

1. Гизель И. Мир с Богом человеку. Київ, 1669. 666 с.
2. Гизель І. Вибрані твори. У 3 т. Том 1. Книга 1. Львів, 2012. 624 с.
3. Довга Л. І «влада» може соґрішити: візія «влади» у трактаті Інокентія Гізеля «Мир з Богом чоловіку». Київ: Київська Академія. 2006. Вип. 2-3. С. 46-56.
4. Довга Л. Моральні концепції українських інтелектуалів XVII ст.: уявлення про вірність та зраду. URL: <http://visnyknakkkim.in.ua/index.php/visnyk/article/view/501>.
5. Ємець Н. Світоглядно-філософські засади української естетичної думки доби барокко. *Вісник Нац. академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. №2 URL:

nakkim.in.ua/index.php/visnyk/article/view/501.

6. Кралюк П. Історія філософії України: навчальний посібник. Острог, 2013. 652 с.
7. Прядко Н. Морально-етичні критерії особистості у філософському трактаті І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку». *Вісник Київськ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2004. № 68-69. С. 36-39.
8. Рождественський Ю. Інокентій Гізель (1600-1683) і становлення професійної психології в Україні. *Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. Костюка НАПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. XIV. Ч. 4. С. 199-208.*

VALUE-WORLDVIEW ORIENTATIONS OF CONSCIOUSNESS INNOCENT GISEL

Vasyl Balukh

*Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich,
Faculty of Philology, Department of Philosophy and Cultural Studies
M. Kotsyubynskoho str., 2, 58012, Chernivtsi, Ukraine*

The article is devoted to a comprehensive religious-philosophical understanding of the leading ideas of religious and theological thought of the end of the 16th – the first half of the 17th century, the formation of which was fundamentally influenced by well-known Ukrainian intellectuals, among whom the figure of the theologian, philosopher and historian Innokenty Gisel (1600 – 1683) stands out.

Imitating many luminaries of the time, and in particular the famous Peter Mohyla, he became an active supporter of church and religious enlightenment and approached the interpretation of the problem of the essence of human nature extremely scrupulously and in the spirit of the modern post-Trident worldview and Christian paradigm. Innocent Gisel, using a rationalist approach and scholastic tools, managed to clearly generalize and rationally justify Christian moral teaching on the basis of biblical and pastoral theology, Christian dogmatics and anthropology.

A thorough analysis of the content of the main works of the thinker and, in particular, the treatise “Peace with God to a Man”, “Essay on All Philosophy” and “Treatise on the Soul” provides the article with theoretical and practical significance, and moreover in today’s conditions, коли українське суспільство ставить перед собою онтологічної ваги завдання – пошук надійних духовно-моральних і культурних джерел збереження власної національної релігійної та політичної ідентичності.

The main research focus is on the historiosophical interpretation of ideological and value orientations, scientific-philosophical and religious-theological

visions, connotations and instructions that express the concepts of religious faith and morality as the fundamental basis of Christian anthropology and Giesel’s moral theology and religio-philosophical thought of the early modern period.

So, the main idea of Innokenty Gisel’s work was the problem of man and his moral improvement, the analysis of the origins of human sin and the types of this defect. Solving it, he called on society for active social activity, as he considered work to be the main meaning of human life, and he inextricably linked the achievement of earthly happiness with freedom and patriotism.

Key words: God, Innocent Gisel, religious faith, religious morality, religious and theological thought, moral and ethical values, sin, atonement.